

ELS NOMS DELS ALCOVERENCS SEGONS EL PADRÓ DE 1828. UNA RELACIÓ I UNA REFLEXIÓ

Joan CAVALLÉ

Aquest treball és la continuació cronològica d'un altre en què analitzàvem els pre-noms masculins a la Vila d'Alcover des del s. XIV fins al s. XVIII¹. Amb el buidatge del Padró de 1828 no hem pretès altra cosa que fer un pas més en l'estudi de l'evolució dels prenomes i comprovar quines innovacions s'hi han introduït: noms nous que apareixen, noms que desapareixen, canvis de modes, etc. D'altra banda, el treball a què fem referència només es basava en els prenomes masculins, mentre que aquí ens referirem a tots. A part d'inventariar els noms i de reflexionar-hi, hem intentat de veure quines variacions es produeixen en funció de la família i el lloc de residència.

Les dades del present treball han estat extretes del Padró de la vila d'Alcover de 1828, que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal d'Alcover. Una observació prèvia que creiem necessari fer és que els noms personals figuren, en aquest Padró, en castellà, la qual cosa ens priva d'informació, com ara si un nom era dit en català o en castellà, alhora que se'ns escamotegen les duplicitats del tipus Francesc-Francisco. Malgrat això, s'observen algunes particularitats fonètiques, com Estevan, Christóval, Mariagna, Eulària, Susanna, Provenciana o Felisiana (existeix a més alternança d'Inés/Ignés) i, sobretot, deduïm que alguns noms només devien ser coneguts en la forma catalana, com és el cas de Mencion (Menció) i Audal (Eudald).

ELS NOMS MASCULINS

La primera cosa que veiem, en observar el Quadre núm. 1, és que la trilogia Josep-Francesc-Joan que havia estat dominant del sistema durant bona part del s. XVII i tot el XVIII, aquí ha estat lleugerament alterada amb l'entrada d'un altre nom en el grup dels més habituals. Antoni pren el lloc de Francesc i, així, la tríade de capçalera queda formada per Josep-Joan-Antoni. Sobre aquest aspecte convé recordar que una de les característiques estructurals del sistema de noms masculins al llarg de tota la història d'Alcover és, precisament, l'existència de tres noms destacats que, ells sols, són duts per gairebé la meitat dels homes. Al s. XIV, el grup estava format per Pere, Bernat i Guillem; al s. XV per Joan, Pere i Gabriel; al XVI i part del XVII, per Joan, Pere i Francesc; a partir d'aquest moment és quan es configura la tríade al·ludida de Josep, Joan i Francesc, substituïda ja al s. XIX per la que hem esmentat més amunt.

Fora de Josep, Joan i Antoni, els altres noms que en el Padró de 1828 es revelen com a prou habituals són Francesc, Pau i Pere. Es confirma, doncs, que, mentre Francesc va davallant, es recupera el favor dispensat a Pere, que havia estat el nom més habitual en el passat, fins al s. XVII, i que havia perdut força influència durant el XVIII. D'entre els noms menys habituals, però que tenen una singularitat local, potser els fets més destacables són les davallades que experimenten Pròsper i Miquel. St. Pròsper va ser proclamat patró d'Alcover el 1679 i el seu nom es va posar de moda durant el s. XVIII, però al s. XIX sembla que inicia un retrocés. El cas de Miquel ve de més lluny. Cal recordar que l'església més antiga del poble estava dedicada a l'arcàngel que duia aquest nom. Des de sempre, a Alcover hi havia hagut homes anomenats Miquel, especialment durant els ss. XVI-XVIII; però en aquesta darrera centúria ja se n'inicia la davallada. Contràriament, Ramon torna a ser escollit com a nom masculí després d'un període en què havia deixat de tenir-se en compte. A part aquests canvis, el Padró de 1828 registra l'aparició d'alguns noms, onze en total, que fins llavors no havien aparegut en cap de les relacions estudiades de veïns alcoverencs. Entre aquests noms, observem l'aparició d'una moda culta, amb Hipòlit o Alexis. També s'hi observa la introducció de noms per influència directa del castellà, com Bienvenido, Ceferino, Valentín, Bruno o Alberto. La majoria d'aquests noms, llevat del primer, encara avui són dits en la forma castellnitzada, malgrat la fonètica catalana dels parlants (Ceferino i Bruno són, a més, renoms i el darrer també és nom de casa).

En el Quadre núm. 3 podem veure comparada la distribució de prenom masculins alcoverencs de 1828 amb la d'altres poblacions o zones en dates més o menys pròximes². La conclusió més evident és el caràcter general que hi té el predomini de Josep, que en alguns llocs excedeix la quarta part dels homes. En canvi, la coincidència amb els altres noms ja no és tan general. A la Conca de Barberà estricta hi existeix la mateixa tríade que a Alcover. A Castellví de Rosanes l'estructura és semblant a la que tenia Alcover algunes dècades enrere, amb major presència de Francesc, Mont-ral, pel seu cantó, se singularitza pel lloc destacat de Pere, no endebades deté el patronatge local. I a la Canonja i Masricard observem que, junt a una migrada presència de Joan, destaquen també el patró local (Sebastià) i Pau. Un altre cas discrepant ens l'ofereix l'anomenada àrea colomina (Sta. Coloma de Queralt i pobles del voltant), on es nota la influència de St. Magí de la Brufaganya (Magí és el tercer nom, per nombre de freqüències), a més de Ramon.

NOMS FEMENINS

Pel que fa als noms de dona, fins ara no n'havíem estudiat cap relació extensa, ja que en els documents que vam emprar en el treball a què hem fet referència abans (bàsicament, llibres de repartiment d'aigües, llibres de vàlues o cadastres) només solien aparèixer en qualitat de vídues. El Padró de 1828 ofereix, doncs, la primera relació completa de dones alcoverenques que fins ara hem pogut localitzar.

Com era d'esperar, el nom femení més habitual és Maria, amb un percentatge de freqüències similar al que, per als homes, presenta Josep. Aquesta dualitat entre Josep i Maria com a noms més comuns sorgeix al s. XVII i representa una tendència

prou general a tot el nostre domini lingüístic, que deu tenir el seu origen en la voluntat de sacralitzar tots els aspectes de la vida humana. Recordem que és en aquesta època quan es generalitzen els noms de sants pels carrers. Josep i Maria són els pares de Jesús i, per tant, el símbol de la família cristiana que tot matrimoni havia d'aspirar a construir. A aquests dos noms, de fet, cal afegir-hi, per a les dones, el femení Josepa, que té la mateixa explicació. La proliferació dels noms de Josep i Maria va generalitzar altres noms relacionats amb la sagrada família i amb la vida de Jesús. Aquesta és una de les raons que, entre els homes, Joan prengui tanta volada. També explica l'aparició d'altres noms com Joaquim, para bíblic de Maria, o Melcior, Gaspar i Baltasar, els tres reis. Aquesta mateixa tendència, pel que fa a noms femenins, hauria d'impulsar la difusió d'Anna, mare de Maria, Isabel, sa cosina i mare del Baptista, o Magdalena, però a Alcover només aquest darrer adquireix un cert relleu. La freqüència de Rosa també s'ha de relacionar amb la difusió del culte marià i del rosari. D'entre els altres noms femenins importants, els uns es corresponen a cultes masculins i, per tant, són equivalents a noms d'home, com Antònia, Francesca o Paula. D'altres es corresponen a cultes locals, com el cas de Sta. Úrsula, patrona d'Alcover amb culte comprovat des del s. XVI, i Sta. Tecla, patrona de Tarragona. Però en canvi sorprèn la poca importància que hi té Anna, sobretot si es té en compte que Sta. Anna tenia culte local des d'antic, amb una capella des de 1521 que, el 1582, es va convertir en el convent franciscà homònim. La presència d'aquest convent, tanmateix, ens seveix per explicar la popularitat d'alguns noms típicament franciscans, com el mateix Francesc/Francesca, Antoni/Antònia (de St. Antoni de Pàdua), Rosa i Bonaventura.

En el Quadre núm. 4 es comparen els noms femenins més habituals a Alcover el 1828 amb els que ho eren en altres indrets en dates pròximes. Com en el cas dels homes, aquí hi ha unanimitat també en el predomini de Maria, amb percentatges que fins s'atansen al terç del conjunt. Pel que fa als altres noms, la coincidència ja no és tan gran. En tots els exemples, Antònia i Teresa assoleixen, com a Alcover, alts percentatges. Però Rosa, que a Alcover és el segon nom, no té requesta a tot arreu. Aquesta preferència local podria explicar-se, precisament, per la raó ja apuntada que Sta. Rosa era una advocació típicament franciscana. Tampoc Josepa, força rellevant a Alcover, no té gaire presència en els altres llocs.

LA DISTRIBUCIÓ ESPACIAL

Una de les preguntes que ens fem és si la diferent extensió i popularitat d'un nom obeeix a una tendència general o es particularitzava a determinats grups. El Padró de 1828, a més a més del nom i el cognom dels veïns, n'ofereix l'adreça i, en alguns casos, l'edat i la professió. Tanmateix, el baix nombre de casos en què apareixen aquestes dues darreres informacions fa que no les puguem tenir en compte.

La variable familiar, que podem estudiar a través dels cognoms, no ens dóna resultats gaire interessants. La major part de llinatges els duen molt poques persones, de manera que els percentatges de cada nom no poden ser significatius. En els casos dels cognoms més freqüents, o bé es produeix una dispersió absoluta de noms (com en el cas de Sans, Girona, Gomis o Roca), o bé hi predominen els noms que són

comuns a tota la població. Així entre els que es diuen Barberà, els noms més portats són Josep i Joan, seguits de Pau i Ventura; entre els que es diuen Molner, l'ordre és Josep, Pau i Joan.

Tocant al lloc de residència, pot semblar que és una variable poc representativa en un poble i una època en què l'urbanisme encara és força compacte. Tanmateix, en els Quadres núms. 5 i 6 veiem que hi ha unes lleugeres tendències. Hem dividit el territori en cinc àrees. La primera abasta el carrer Major i els seus adjacents; es tracta d'una zona antiga, que fins al s. XVIII havia estat el centre del poble i el lloc de residència de les famílies més riques. La resta del nucli urbà intramurs l'hem dividit en dues parts, àrees segona i tercera, delimitades pel carrer del Rec. El carrer del Rec, on s'anava instal·lant la nova burgesia, l'hem adscrit a la zona segona. L'àrea quarta correspon als ravals, iniciats a darrerries del s. XVI (la primera casa és de 1595), però desenvolupats sobretot en el s. XVIII. Per últim, la zona cinc correspon als masos i està formada bàsicament per masovers i altres pagesos que conreen la seva pròpia explotació.

Pel que fa als noms masculins, gairebé a tot arreu es reproduïx l'esquema general, amb tres noms dominants. En tots els casos, el nom més freqüent és Josep. Els altres, en canvi, varien d'un lloc a l'altre. Joan és força corrent a tot arreu, sobretot en les àrees més noves. Anton també té major presència en les àrees més noves i, en canvi, flúixeja en els masos. Francesc, pel seu cantó, té una presència força uniforme a tot arreu. Alguns noms poc representatius en el conjunt tenen, en canvi, una presència notable en els masos (Pere, Batista, Ventura, Sebastià, Ramon). Al contrari, noms d'escassa o nul·la presència arreu tenen un cert pes a l'àrea del carrer Major (Joaquim), mentre alguns altres noms ens apareixen, sobretot, a les zones noves (Jaume, Gabriel).

Tocant al sexe femení, també s'hi dona el predomini general a Maria. Els altres noms ocupen sempre segones posicions, en un ordre, tanmateix, que mai no és coincident.

UNA REFLEXIÓ FINAL

El sistema de noms d'una comunitat no presenta mai una composició arbitrària. Malgrat la relativa llibertat dels individus a l'hora de determinar el nom dels seus successors, el cert és que hi ha unes tendències generals i una mena d'oscil·lació cap a l'equilibri. Si en una comunitat es produïx un desequilibri en el sentit que massa individus duguessin el mateix nom, el sistema reaccionaria fent que canviés la tendència o bé hauria de modificar-se el sistema. Això va ocórrer durant l'imperi romà, en què l'abús de certs *praenomina*, que van quedar reduïts a uns divuit, va forçar la multiplicació de noms complementaris. La reducció de noms de fonts en una comunitat que només usava un llinatge havia de conduir, inexorablement, a la proliferació de renoms per diferenciar-se. D'aquesta manera es manté sense problemes, des del s. XIV fins al XIX, un sistema en què la meitat de la població duu un nombre reduït de noms, tres en el cas d'Alcover. Aquests noms més freqüents, a més, solen ser força coincidents en tot l'àmbit lingüístic, revelen tendències força generals i rarament un patró o culte local pot assolir aquestes altes freqüències.

En el Quadre núm. 7 i en el Gràfic núm. 1 pot veure's un resum de l'evolució dels prenom masculins alcoverencs al llarg d'aquests segles. Una de les coses que s'hi veu més clara, com era d'esperar, és que la diversitat de noms no és proporcional a la demografia. Com més persones hi ha, no necessàriament ha d'haver-hi més noms, la qual cosa implica que a una major població li correspondrà una major relació de persones per nom. Això ens porta a la necessitat d'establir un sistema que ens possibiliti de relativitzar el quocient persones/noms, la qual cosa ens permetrà de comparar el sistema de noms de dues comunitats humanes o dos grups heterogenis (joves-vells, homes-dones, pagesos-menestrals...) de diferent pes demogràfic o, altrament dit, comparar dos moments diferenciats d'una mateixa comunitat. Albaigès³ ja va fer una proposta en aquest sentit, però aquí ens hem limitat a realitzar unes observacions força elementals.

Una ràpida ullada al Quadre núm. 7 i als gràfics que se li acompanyen ens permet de veure que, entre el s. XIV i el XVI, es produeix una forta dispersió de noms, sobretot al començament. És fàcil de veure: entre 1386 i 1496, malgrat que disminueix el nombre de persones de la mostra, el nombre de noms es manté gairebé igual; i entre 1386 i 1553, malgrat que el nombre de persones és similar, el nombre de noms ha crescut. A partir d'aquí i fins al s. XVIII, hi ha un cert equilibri: els increments en nombre de persones (1635, 1688, 1752) impliquen increment de nombre de noms, mentre que els decreixements en nombre de persones (1723) comporten també la disminució del nombre de noms. Però a la segona meitat del segle, el signe canvia ostensiblement. Malgrat que el nombre de persones de 1787 és superior al de 1752, el nombre de noms és inferior. I el mateix podríem dir de 1828: tot i que el nombre de persones de sexe masculí és més del triple que el 1752, el nombre de noms és ben bé el mateix. Per tant, és fàcil de concloure que, en el sistema nominal masculí d'Alcover, hi ha una primera fase de diversificació, fins al s. XVI, que es correspondria a una substitució contínua de noms (noms d'origen germànic substituïts progressivament per noms de tradició judeo-cristiana) i a un cert mestissatge cultural (convivència dels noms del país amb petites mostres de noms àrabs, hebreus i, en el s. XVI, occitans). A partir del s. XVII, el sistema de noms s'estabilitza i estanca, amb una forta influència religiosa (noms de la Sagrada Família) i ni l'explosió demogràfica del s. XVIII no aconseguirà arrencar un moviment renovador i, per tant, diversificador.

El Quadre núm. 7 i el Gràfic núm. 3, d'altra banda, ens permeten de comparar, per primera vegada, el sistema de noms masculí i el femení. Són dos sistemes similars, com pot veure's. El Padró recull una xifra de dones lleugerament superior (5'4%) al d'homes i, alhora, els noms femenins superen en un 6'3% els masculins. Això podria fer pensar que el sistema femení és més variat. Efectivament, hi ha més homes homònims que dones; o, altrament dit, el percentatge de noms per cada cent persones és lleugerament superior en les dones. Tanmateix, es tracta de diferències insignificants. Per altra banda, el pes relatiu del nom més important (Josep i Maria, respectivament) és en cada cas molt semblant. I, igualment, el percentatge de noms unipersonals. Una atenta observació de la relació de noms plasmada en el Gràfic núm. 3 ens permet de comprovar que les estructures són sorprenentment semblants (convé aclarir que, per a aquest efecte, hem sumat les freqüències de Maria Rosa, Maria Antònia, Maria Jose-

pa i Maria Teresa, respectivament, a Rosa, Antònia, Josepa i Teresa). Efectivament, en tots dos casos hi ha, com hem vist, un nom molt destacat que s'atansa a la quarta part de persones del seu sexe (a cada casa, n'hi devia haver un, doncs, pel cap baix; i d'aquí la dita: "De Joans, Joseps, etc."). A continuació, vénen dos noms més, cadascun dels quals supera àmpliament el 10% (que, junt amb el nom primer, formarien la famosa tríade a què ja ens hem referit). Un altre trio de noms de forta representació oscil·la entre el 5% i el 10% de freqüències. Després es produeix un salt, més significatiu en els homes que en les dones. Aproximadament una cinquena part d'homes i de dones duen noms amb una freqüència menor al 4%, però superior al 0'5%. Per últim, ens quedaria un ròssec de persones de cada sexe que durien noms residuals. Així, doncs, mentre un 49'53% i un 47'15% de dones duen només tres noms, en el pol oposat hi ha un 8'01% d'homes que es reparteixen 39 noms diferents, mentre un 8'41% de dones en duen 45.

Deixant de banda els números i referint-nos a l'evolució dels noms escollits, els més populars a Alcover són sempre els que ho són per al conjunt del domini lingüístic, amb lleugeres diferències percentuals i cronològiques. Potser el tret local més remarcable és el pes que, durant força temps, però sobretot al s. XVI, van tenir els noms Gabriel i Miquel, lligats a cultes locals. Pel que fa als patrons locals. St. Pròsper fins a 1828 encara no havia tingut massa repercussió en l'onomàstica -i de fet no ha arribat a tenir-ne mai-, però en canvi sí que n'adquireixen Sta. Úrsula i, menys, Sta. Tecla. El 1828, Remei encara no és nom usat per les alcoverenques, malgrat que el culte a la Marededéu homònima es remunta al s. XVI i, el 1761, va acordar-se alçar l'actual ermita. Una particularitat local és la influència del convent de Sta. Anna, que va traduir-se en la popularitat d'aquest nom, ja de baixa en el s. XIX, i de patronímics franciscans, com ara el mateix Francesc, Antoni, Rosa o Clara.

La castellanització dels noms la comencem a observar al s. XVII, amb la incorporació de les formes Francisco (al costat de Francesc), Isidro, Aldifonso i Hiacinto, als quals després s'afegeixen Carlos, Feliciano, Domingo, Próspero, Simón, a més dels que ja hem esmentat de la relació de 1828. El percentatge d'homes que duen nom castellanitzat el 1752 era de 8'4%, que el 1787 ja havia pujat a 10'25%. Malauradament, el fet que el Padró de 1828 sigui directament en castellà ens impedeix de saber quin percentatge n'hi havia en aquest moment. Contràriament a això, trobem com alguns noms, malgrat que figurin en llistes escrites en castellà, són escrits en català, la qual cosa evidenciaria el seu arrelament. Així, en el cadastre de 1723, escrit en castellà, apareixen Joseph, Blay, Valantí i, en algun cas, Batista i Bernadí. En el Padró de 1828, també en castellà, ja hi trobem José i Bautista (sempre), però encara grafien Bonaventura, Mencion i Audal (Eudald).

NOTES

1. Joan CAVALLÉ. "Els noms personals masculins dels alcoverencs. Segles XIV-XVIII", a BCEA, 44; Alcover, oct.-des. 1988, pp. 7-22.
2. Les dades d'aquests quadres referides a altres llocs diferents d'Alcover les hem elaborades a partir de les que faciliten els següents treballs: "Antropònims de la Canonja i Masricart (1780, 1776, 1828)", a SOBI, XXI, Barcelona, set. 1985, pp. 39-40. Valentí GUAL

VILÀ. "Evolució dels prenomes a la Conca de Barberà (s. XVI-XVIII)", a SOBI, XXXIV, Barcelona, des. 1988, pp. 44-46. "Evolució dels prenomes a l'àrea colomina", a SOBI, XXXVII, Barcelona, set. 1989, pp. 34-38. Francesca NADAL DE VEHÍ. "Antroponímia de Castellví de Rosanes a mitjan segle XIX", a SOBI, XXXIV, Barcelona, des. 1988, pp. 13-16. Eugeni PEREA SIMÓN. *La geografia i la història de Mont-ral a través de la seva onomàstica*, Societat d'Onomàstica; Barcelona, 1994.

3. Josep M. ALBAIGÈS I OLIVART. "Sobre el grau de diversitat onomàstica d'una comunitat", a *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, vol. I, PAM, Barcelona, 1988, pp. 7-18.

Quadre núm. 1 Noms Masculins

José	317	23'98	Juan Bautista	4	
Juan	177	13'25	Èloy	3	0'23
Antonio	163	12'3	Jacinto	3	
Francisco	124	9'28	Tomás	3	
Pablo	92	6'89	Gerónimo	3	
Pedro	87	6'51	Benito	3	
Buenaventura	33	2'47	Mateo	2	0'15
Ramón	30	2'24	Marcos	2	
Jayme	23	1'72	José Antonio	2	
Bautista	22	1'64	Lorenzo	2	
Sebastián	20	1'49	Ambrosio	2	
Próspero	17	1'27	Cosme	1	0'07
Rafael	16	1'19	Damián	1	
Salvador	15	1'12	Vicente	1	
Estevan	14	1'04	Simeón	1	
Gabriel	14		Ipólito	1	
Joaquín	12	0'89	Alexos	1	
Miguel	10	0'74	Dimas	1	
Agustín	9	0'66	Cayetano	1	
Andrés	9		Mención	1	
Isidro	8	0'59	José María	1	
Raymundo	8		Victoriano	1	
Baltasar	7	0'52	Narciso	1	
Ignacio	7		Audal	1	
Ildefonso	6	0'44	Bienvenido	1	
Mariano	6		Ceferino	1	
Barnardo	6		Christoval	1	
Magín	5	0'37	Valentín	1	
Martín	5		Bruno	1	
Domingo	4	0'29	Pedro-Pablo	1	
Manuel	4		Alberto	1	
Matías	4				